

SPECIMEN PHILOSOPHICUM

De

*Differentia notionum instrumentalium &
realium.*

CUJUS PARTICULAM III.

CONS. AMPL. FAC. PHIL. REG. AC. AB.

PUBLICO PROPONIT EXAMINI

M. GABR. ISRAEL HARTMAN,

*Philosophiæ Theoreticæ Docens, Amanuens. Biblioth. nec non
Reg. Societ. Oecon. Finl. Membrum & Secretarius
Secundus.*

RESPONDENTE

JOHANNE ADAM EDMAN

Stip. Reg. Tavast.

In Auditorio Majori Die XV Dec. MDCCCIV.

horis a. m. solitis.

ABOÆ, Typis FRENCKELLIANIS.

SPICIFERUM FOLIOSUM

THE NEW YORK BOTANICAL GARDEN

1880

PLANTAE PARTICULARIUM III

PLANTAE PARTICULARIUM III

M. GARDNER & CO. HARTMAN

THE NEW YORK BOTANICAL GARDEN
PLANTAE PARTICULARIUM III

PLANTAE PARTICULARIUM III

PLANTAE PARTICULARIUM III

PLANTAE PARTICULARIUM III

PLANTAE PARTICULARIUM III

ALOE, TYPE FRAGMENTARY

ſistentia, indole, &c. quidquam ſcire poſſimus, ſed tantum cogitando relationes poſſibiles videre & detegere, quas de rebus ſub ea conditione prædicare poſſumus, ut antea ſciamus rem revera ejusmodi eſſe, cujuſmodi illam cogitaverimus, i. e. quatenus cum Idea, quam ita contulerimus, ſit ſimilis, ut quid de hac, etiam de illa dici poſſit.

Res ſunt, qua tales, ſemper ſingulares, ideæque, quæ res repræſentant ut ſint, eodem modo ſe habent, notiones autem instrumentales ſunt ea ratione univerſales, quod æque illi rei, ubi ſimilitudinem ſui inveniunt, ac huic, reſpondent, non tamen quod per ſe ſunt alius indolis ac illæ. Littera ſemper eſt ſingularis quando per ſe conſideratur, ſed uſus reſpectu univerſalis eſt, quoniam ita in uno verbo ſcribendo, ac in altero poni poteſt. Ac, ut puer, in formandis litteris, jam antea, quam quidquam continui ſcribere incipit, itaque antequam experiendo litterarum in verbis relationes novit, tentare poteſt, quatenus earum figuræ inter ſe diſcrepent aut conveniant; ita omnino Mens valet notiones ſuas inter ſe conferre, illas traſponere, dividere, componere e. ſ. p. illarumque relationes obſervare, antequam ſciat an ſint res de quibus hæc omnia aliqua ratione prædicari poſſint, nec ne: ſed cum obvenit res, quæ notioni alicui earum reſpondeat, ſtatim cognitæ ſibi habet ejus rei plures relationes, quatenus illas antea inter notiones in abstracto perſpexerit, quamquam hæc notiones per ſe non attineant ad res ut ſunt.

3.0 Fuerunt quidem, qui putarent ſigna externa eſſe nobis ad cogitandum pernecesſaria; attamen res ſummatim ſumta longè aliter ſe habet. Pluribus multo notionibus in cogitando utimur, quam quibus ſigna externa adnexa ſunt; quod patet, tam ex ipſa rei indole, quia inter notiones & ſigna nullus eſt nexus neceſſarius, quam ex quotidiana experientia, quæ teſtatur verba ſæpe nos deficere. Cogitationes, ſi vana verba non faciamus, a verbis longè lateque diverſæ ſunt,

E

quam-

quamquam eorum usui ita adfueti sumus, ut cogitationes nostras quasi a tergo insequantur. Sed ejus rei causa credere, verba esse ad cogitandum necessaria, idem omnino est, ac putare, digitum naso imponere esse ad rem accurate perpendendam necessarium, quoniam quisquam eidem adluctus sit, aut ire pedibus ad bene cogitandum, quia Rousseau dicitur ita fecisse, cum opera sua immortalia cogitando elaboraret; e. s. p. Nonne, quæro, natu surdi, hincque muti tam bene cogitant quam illi, qui auditu & usu linguæ fruuntur? aut nonne illi, jam æque bene cogitant, antequam arte, a Petro Pontio Hispano ^{u)} inventa, loqui didicerint, ac postea, quando verba proferre valeant? Sane ita est. Notio enim, quamquam signo externo caret, cogitationi bene inservire potest; signum autem sine notione nullius omnino est pretii. ^{v)}

^{u)} Vide de hoc homine, & de arte surdos & mutos loqui docendi, nec non de aliis, qui de illa arte scripserunt &c. MORHORI Polyh. litter. Lib. II. Cap. III. & Lib. IV. Cap. I.

^{v)} Quod LOCKE (B. IV. Ch. 5. §. 4. &c.) dicit: *That most Men, if not all, in their Thinking and Reasonings within themselves, make use of Words instead of Ideas*, &c. potius meam firmat sententiam, quam veritatem ejus imminuit. Nam, e contextu cogitationum ejus, luculenter patet, illum per *Words* sive Verba hoc loco intelligere non sola verba, sed verba cum notionibus suis instrumentalibus conjuncta, (quamquam hæc notiones apud plerosque valde vacuæ & inanes sint); præter quod nullus omnino sensus inest in verbis, ut dum legimus librum, lingua utique nobis incognita conscriptum.

§. 4.

Ex dictis constat, sequentia in Logicis, ubi regulæ & normæ vere cogitandi tradantur, esse notanda:

1° Definitiones, quibus notiones universales determinentur, minime res ipsas determinare; nec ab illis ad res conclusionem valere. Definitio Spiritus,

Spiritus Cartellana, ut etiam Leibnitii & aliorum, non est pro spiritu, ut in se sit, fumenda, nec inde ratiocinando deductæ propositiones pro veritatibus realibus habendæ. Ex quaque quidem definitione, ut ex unaquaque notione, ex gr. ex notione *Temporis & Spatii* Kantianorum, plures, sæpe etiam infinite multas propositiones sive enunciationes deducere possumus, (ut fere omnis eorum doctrina de elementis dynamicis, &c.) sed totum hoc systema propositionum, majore non gaudet veritate, quam definitio sive notio, unde deductum est, & id cum hac, una stat & corrui.

2:0 Quando judicamus, minime duas notiones conjungimus aut separamus, quamquam ita docere videntur fere omnes Logici inde ab Aristotele, usque ad Kiesewetter & ceteros. Nam ea, quæ non, in sub-jecto judicii, sive idea rei, de qua judicium ferimus, jam insunt, nulla ratione ei subiecto sive rei tribuere possumus, & contra. Nobis judicaturis una tantum idea, scil. illa de qua sit judicandum, opus est; judicare enim idem omnino est, ac animadvertere, cernere, observare, an sit certum aliquid in idea oblata, nec ne. Libenter quidem fateor, sæpissime accidere, ut illud notione quadam universali animo exhibeamus, quod in idea rei quærendum sit; sed ut, in evolvendo lexico sive vocabulario quodam, eo scil. consilio, ut videam an sit in illo vocabulum certum observatum, non possum dici aut vocabulum illud lexico adjicere, aut e lexico excludere, quando locum ejus inspicio, illudque ibi esse, aut non esse video, sed tantum illud invenire vel non invenire; ita quoque in judicando de re quadam, Idere ejus rei nihil adjicimus, nec partem quandam ei adimimus; sed tantum observamus, aut invenimus, utrum insit illud, quod quæramus, in re, an minus. Res verò

longe aliter se habet, quando notionibus instrumentalibus & verbis excipiendum sive exprimendum est nostrum iudicium. Tunc scilicet debemus duabus notionibus sive verbis diversis uti: altera, tanquam signo totius ideæ de qua iudicium latum sit, (quæ notio aut terminus sit subiectum enunciationis sive propositionis): altera tanquam ejusdem ideæ partis signo, quam vel inveniendo vel minus, iudicium tulimus, (quæ notio aut terminus est prædicatum enunciationis). Subiectum igitur & Prædicatum in propositionibus, aut hæc sint tantum notionibus instrumentalibus intra nos propositæ, aut extra nos verbis sive terminis expositæ, semper sunt diversa, duæ scilicet notiones, duoque termini diversi; sed in mente, quæ iudicat, semper in una idea continentur. Pertinet itaque doctrina de subiecto & prædicato, quatenus pro diversis habentur non ad cogitationem proprie dictam, sed tantum ad notiones instrumentales, quibus idea secunda conficitur, & ad terminos, quibus cogitata nostra extra nos ponimus.

3.º Quando subiectum, in propositione quadam, sumitur cum conditione, vel ubi de illo dicitur omnes & quidam; e. s. p. attinet id tantum ad verba sive terminos, raro ad notiones in universum sumtas, nunquam ad ideam realem vel illam, quæ loco realis nobis est, & de qua iudicamus. Subiectum iudicii semper est tale, quale per ideam suam est repræsentatum, nam eatenus illud tantum cognoscimus; sed ubi non invenimus notionem instrumentalem aptam ad illam ideam designandam, præsertim verbis certæ linguæ notatam, pluribus notionibus & terminis uti cogimur, si ideam secundam æqualem primæ facere volumus, & propositionem ei respondentem proferre: ita scilicet ut nec plus nec minus debito contineant notiones & verba, quam & eorum

rum exemplar in mente contineat, quod est idea, quam vocavimus *primam*. Exempla in omnibus fere libris existant, ubi de judiciis & propositionibus agitur.

4o Ex modo dictis constat, nulla omnino judicia esse particularia, quamquam ob defectum vocis idoneæ, propositiones particulares existunt. Sed omne iudicium est aut universale, quando subjectum est notio instrumentalis, quoniam quod de notione valet, valet ut notio ipsa, aut singulare, quando ideam realem respicit.

5o Iudicia universalia omnia, respectu rerum ipsarum, sunt hypothetica, sive in hypothetica resolvi possunt. — In quoque enim eorum quasi dicitur: si res ejusmodi vel hujusmodi est, ita aut aliter se habet. Cum iudicimus: in quoque triangulo rectangulo, est quadratum lateris angulo recto oppositi, æquale quadratis ceterorum laterum; nihil aliud dicimus, quam: *Si* obvenit vel *cum* obvenit triangulum rectangulum &c. Quod etiam est quasi criterium, quo possumus distinguere iudicia universalia, h. e. de notionibus instrumentalibus tantum lata, a judiciis, quæ res spectant. — Idque adeo, ut etiam valeat de judiciis maxime universalibus, nullis omnino exceptis, ut de principio contradictionis, quod recte his verbis exponi potest: *Si quid est, non potest idem simul non esse*: sed aliquid esse, hinc non sequitur.

6o Distinctio, quam inter iudicia analytica & synthetica fecerunt, & tanti æstimaverunt quidam Philosophi, respicit tantum verba, non cogitata, minime res ipsas. Iudicia per se non sunt nisi analytica; nam in omni iudicio tantum observamus, utrum sit certum aliquid in idea oblata, nec ne. Sed quando, per notiones instrumentales & verba, iudicium nostrum exponere volumus, maxime interest, qualibus notionibus &

verbis uti aut possim aut velim. Scil. in penuria notionis aptæ, cui verbum sive signum externum debitum subnexum sit, notionem, cum verbo suo, minus aptam, adhibemus, quæ aut minus, aut magis debito continet. V. gr. ex Ornithologia accipi notionem generis cujusdam avis, quæ notio plures partes sive notas non habet, quam quæ ad rostrum avis pertinent, & ita sunt comparatæ, ut avem ejus generis ex his notis, ut ex signo aut numero quodam imposito, quasi esset nomen avis in rostro ejus inscriptum, agnoscere possim, quando mihi in re obvenit. Videns vero avem, non solum rostrum ejus video, sed multa etiam alia ei propria, ut magnitudinem, colorem, figuram & situm partium, & plura ad illam, genusque illius pertinentia; sed cum illam describere volo, non est mihi cum aliis hominibus alia notio & nomen commune, quam illa & illud, quod in Ornithologia legi, quo uti possum, quando alios certiores facere volo, de qua ave loquar. Tum certe non nisi propositionibus syntheticis meam mentem aperire possum; scil. nihil eorum, quæ de illa ave dico, est in notione ejus, aut sub nomine antea comprehensum; tamen in mente mea nihil adpono, quod non in idea avis realiam insit, e. i. p. Quis etiam est, qui non intelligat, nos una lingua, per propositionem analyticam idem judicium efferre posse, quod, quando alia uti sumus lingua, per propositionem syntheticam prolaturum fuerit?

Etiam in universalissimis & maxime necessariis propositionibus & judiciis res eadem est & manet. Quod de nihilo & aliquo prædicamus, in ideis eorum certe esse debet; & unde hæc ideæ, nisi inde, unde omnium rerum ideæ hausimus, nempe ex experientia? Cum igitur res ut extensas & durantes experimur, sane non extensionem nec durationem illis adjicimus, sed illam ac hanc simul cum rebus ipsis accipimus.

Forſitan erunt, qui mihi hoc dicenti rideant, quia a-
mant dicere, certa prædicata ex ipſa facultate noſtra co-
gnoscendi oriri, & ipſo uſu ejus facultatis, objectis ad-
jici, itaque non ad objecta pertinere, niſi quatenus a no-
bis cogitentur aut percipiuntur. Sed cum his alio loco
diſputatio eſt inſtituenda. Interim obſervandum eſt:

7:0 Concluſionem reſpectu originis idearum vale-
re non a parte ante, ſed tantum a parte poſt (ut
ajunt Scholaſtici). Data idea reali, animadvertere &
propoſitionibus exponere quidem poſſumus ea, quæ in
illa idea continentur, ideam vero ipſam creare, nobis
non eſt datum, nec ab illa ad originem partium ejus
concluſio valet, niſi quatenus in ipſæ ideæ ortu data &
manifeſta eſt. Data quoque noſione univerſali, cogitan-
do poſſumus relationes ejus ad alias noſiones animadver-
tere, & alias ſub illa ratiocinando ſubſumere; ſed poſtu-
lare aliquid univerſalioris tanquam veri & certi, conclu-
dendo ab illa, eſt ſtulti non ſani hominis; nam non ve-
ritas ſed tantum hypotheſis incerta ex ratione elici pot-
eſt. — Si igitur ineſſent duo omnino diverſa in obje-
ctis obvenientibus, ſive potius in ideis eorum, alterum
ſcil. abſolute univerſale & neceſſarium, alterum vero non
nili ſingulare & accidentale; certe poſſemus illis iſto
modo uti, quo omnibus noſionibus cogitantes utimur,
ſed ad originem illorum ab illis concludere non eſt li-
citur. Nam pone quod datum eſt in re, non niſi ope
noſionum inſtrumentalium venire quodammodo poſſumus,
& in illis nihil realis, omnino ſecundum tritam illam re-
gulam: *poſito conſequenti, non ponitur antecedens*, ſed
tantum fruſtra poſtulari poteſt *x*). Quare nihil eſt quod
dicant ſpatium non ad res ipſas, ſed tantum ad noſtram
ſenſualitatem attinere, uſque dum quiſpiam videat ideam
ſpatii revera e ſenſualitate noſtra oriri, i. e. uſque dnm

experiendo, & non tantum concludendo, id invenerit, quod certe adhuc nemini contigit.

x) Nam pro certe a priori haberi non potest, tertium non dari posse.

§. 5.

Ars disputandi, sive Dialectica veterum, mater fuit Logices, ut hæc adhuc inter nos vivit vigetque, & filia os & vultum matris nobis adhuc ostendit. Ut vero cognitum habemus, quantum ars disputatoria, qua alius aliorum dicta refutare, suaque defendere & demonstrare valeat, a Sophistis græcis, ut etiam a multis sectæ megaricæ ascleis, & pluribus adhuc apud veteres, elaborata & fere perfecta fuit; ita quoque constat, cunctam hanc artem illorum, verba tantum & notiones instrumentales respexisse. Videas, si de hac re dubites, eorum nugas, syllogismos cornutos, occultos, mentientes, calvos &c. apud illos, qui de hac re scripserunt y), & facile concedes, Dialecticam illorum, non rerum cognitionem, nec veri inventionem, sed solum sententiarum suarum, pro lubitu acceptarum, defensionem artificiosam spectasse. Disputabant de rebus, non ut cognitionem rei exponerent, sed ut aliorum dicta refutarent, & ut in castris armis, ita in philosophia syllogismis, adversarium suum vincerent, & vanam victoris gloriam asportarent. Omnia hominis causa; nihil veritatis.

y) E. gr. apud BRUCKERUM Hist. crit. Philos. Tom. I pag. 613 & 614.

Quando vero boni viri, sua, veritatis ipsius causa, cogitata, aliis tradere, illaque contra fallacia ratiocinia sophistarum defendere, voluerunt, necessarium illis fuit, nugas eorum nudare, & regulas inquirere & exponere, ad quas verba

ba & notiones, quibus ea, quæ cognoscunt homines, cum aliis communicare velint, ordinanda & redigenda sint; ut non solum impetus adversariorum sustinere, eorum consmina decipientia avertere & funditus evertere, sed etiam alios, auditores & lectores, de veritate dictorum evincere, possent. Id quod nemini, ut Aristoteli, contigit. Invenit ille modum, quo verba inter se conjungere debemus, ut, cum de primis præmissis conveniat inter homines, nihil sane contra illa dici possit, sed omnes illis concedere cogantur. Scilicet observavit in eo efficiendo opus esse tribus rebus & operationibus; primo: *verbis*, quibus eandem notionem adnexam habemus; secundo: *propositionibus* sive judiciis, in quibus duæ notiones sive verba aut conjunguntur affirmando, aut separantur negando; & tertio: *Syllogismis*, quorum ope propositiones ita inter se connecti possunt, ut tertium judicium, respectu terminorum, ex duobus certo eliciatur. Sed intelligens, hoc modo & ordine incipiendum esse ab universalissimis, quæ inter omnes constarent, & quæ propterea nulla egerent demonstratione, quæ sivit & investigavit notiones universalissimas, quas categoriarum nomine insignivit &c. En originem Logices artis! sane artis nomine dignæ; quia mechanicam tantum quandam terminorum & notionum structuram, æquæ ac grammatica, docet. — Hinc omnia præcepta de Definitionibus, Axiomatibus, Postulatis, Propositionibus, Syllogismis, Demonstrationibus, Scientia, Vero, & Certo, in logica obvenientia. Quæ vero omnia, ut illa ibidem exstant, utique non respiciunt cognitionem & veritatem, uti mox exponam, sed cognitionis expositionem & defensionem; ut recte caput ultimum logices agat de disputatione, ut sine totius operis.

Mirum non est, quod Aristoteles, Artis suæ novitate & certitudine captus, ei ita indulset, ut illam pro fonte omnis certi & veri haberet & exclamaret; sed maxime est mirandum, homines hactenus verum ejus pretium non perspexis-

se; cum jam Epicurus tantopere de hac re in sua canonica monuisset *), & Stoici, totam philosophiam cum ovo comparantes, quasi inspiratione quadam, Logicam cum putamine sive testa contulissent, physicam autem & ethicam cum albumine, & vitello; z) scil. defensio philosophiæ in illa nititur, non philosophia ipsa. Quod ut clarius eluceat observanda sunt, quæ sequuntur.

*) Conf. CHR. A. HEUMANNI Conspect. Reip. Litter. Cap. V. §. XXVI.

b) Guillelm. Du-Val incipit Præfationem suæ Synopsos anal. univ. doctrinæ peripath. (P. II.) his verbis: "Præclare quidem & meo judicio sapienter Stoicæ disciplinæ principes, Philosophiam, ejusque partes varias populari quadam ratione, atque ut loquitur passim Aristoteles, *ὡς τὸ ὄν*, describere olim aggressi, eam tripliciter potissimum imagine ac similitudine, Agri scil. Ovi & Animalis, expresserunt. Cum enim illi totam Philosophiam dicerent esse veluti pulcherrimum quandam & feracissimum agrum, multis quidem refertum flosculis & fructibus, sed forti sepimento undique circumvallatum; *sepem quidem ajebant esse Dialecticam*; terram vero, flores, & arborea, *Physicam*; fructus denique, *Ethicam*. De ovo itidem. Sic enim illi cum ovo posse Philosophiam comparari dicebant, ut exterior pars, id est, *putamen sive testa, Logicam*; albumen *Ethicam*; interior vero pars, i. e. vitellus, *Physicam* referre videretur. Cum animali autem longe perfectius ac elegantius. Ossa enim & nervos esse *Logicam* (en fallam imaginem! dicere debuerant: cutem, pilos, dentes, ungues & cornua esse *Logicam*); partes carnosas &c. *Ethicam*; animam vero *Physicam* &c."

1:0 Quod de ideis s. notionibus, ut claris, distinctis &c. & de terminis Logica docet, pertinet tantum ad id, ut figatur certa notio certo verbo; quoniam frustra & vana est omnis disputatio, nisi antea inter disputantes de verbis eorumque significatione convenit. Hinc *Definitiones*, pro fundamentis veritatis, consideratæ. Per se vero patet, nullam ideam rei, ut rei, veram definiendo oriri, sed tantum communicari & verbo affigi. Rem antea cognoscimus quam de nomine ejus convenire possumus, necesse est; nec potest aliquid,